

Мр МАРИЈАНА МАТОВИЋ
Градска библиотека
„Владислав Петковић Дис“, Чачак

УДК: 050Криминална библиотека
"1924/1933"
027.52:027.1(497.11)

КРИМИНАЛНА БИБЛИОТЕКА У ЛЕГАТУ МИЛИВОЈА И БОЖИДАРКЕ ФИЛИПОВИЋ

– Поводом 140-годишњице рођења и 70-годишњице смрти учитеља,
књигољупца и дародавца Миливоја Филиповића (1871-1941) –

*Кад се решиш да учиниш какво казнимо дело,
онога часа помири се с њим, да ти више нема
места међу часним људима, па ма ње земаљска
казна и мимоишла: савесно ње твоја мора мучити;
а она је свирепија од свију казни на земљи...*

(Мих. М. Ђокић, власник и уредник „Криминалне библиотеке“)

Сажетак: У предратном Београду од 1924. до 1933. два пута месечно, а од 1934. до 1941. године једном месечно излази литерарно-забавни илустровани часопис *Криминална библиотека*, чији је одговорни уредник Михаило М. Ђокић, од броја 11 (1931) и власник, а од броја 14 (1931) власник је Душан Мих. Ђокић. Штампан ћирилицом и латиницом, овај часопис током свог непрекидног осамнаестогодишњег излагања доноси мноштво вредних и занимљивих написа из свакодневне криминалистичке праксе у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевини Југославији и свету, као и приче, фељтоне, преводе дела страних писаца, светске занимљивости, значајно доприносећи новом сагледавању српске и светске друштвене и књижевне историје у првим деценијама 20. века и показујући да криминал није појава савременог доба. У раду је приказана *Криминална библиотека* у десет књига (1924-1933), која је саставни део легата Миливоја и Божидарке Филиповић у Градској библиотеци „Владислав Петковић Дис“ у

Чачку.¹ Све књиге су у тврдом црном кожном повезу, а на хрптовима су златотиском утиснути наслов комплета (*Криминална библиотека*), редни број књиге (*I-X*), година излажења (1924-1934)² и име власника (*М. Филиповић*). Међутим, из непознатих разлога, на свим примерцима исечене су насловне стране са упечатљивим ликовним решењима, карактеристичним за предратна издања.

Кључне речи: *Криминална библиотека*, легат Миливоја и Божидарке Филиповић, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, Краљевина Југославија, Београд, криминалистика, полицијске науке, Михаило М. Ђокић

Криминална библиотека – нови престонички часопис

У историји Србије штампа представља поуздан показатељ културног нивоа друштва и степена његове демократије, али и услова под којима је у њему тражила своје место. Током два и по века постојања, српска штампа прати и верно бележи догађаје не само у мирним раздобљима, већ преживљава и четири тешка рата и многе политичке ударе, који на њој остављају свој печат.

Између два светска рата, „у доба нервозе, у доба целокупне неопредељености на свима пољима јавне делатности“, када полицијске науке добијају замах усавршавањем постојећих и увођењем нових криминалистичких метода, у српској престоници се 1. марта 1924. године појављује први број новопокреног литерарно-забавног часописа *Криминална библиотека*,³ у коме се *Уреднички* обраћа *Чишјаоцима*:⁴ „Да би се испу-

1 У Завичајном одељењу Градске библиотеке „Владислав Петковић Дис“ у Чачку, у саставу легата Јована Давидовића (1925-1977) такође се чувају поједини примерци *Криминалне библиотеке*: бр. 1-23 (1924-1925), бр. 1-7, 9-24 (1925-1926), бр. 1-4, 6-9, 11-16, 18-24 (1926-1927), бр. 1-24 (1928), бр. 1-18, 20-21 (1929), бр. 1-24 (1930), бр. 1-24 (1931), бр. 1-24 (1933), бр. 1-24 (1934), бр. 1-24 (1937), бр. 1-24 (1938), бр. 1-3, 5-7, 10 (1940).

2 Погрешно утиснута година, уместо 1933.

3 „Због свог географског положаја, налазећи се на изванредно живом путу између истока и запада, Београд, између осталог, има изванредно интензиван криминалан живот, интензивнији него што би то одговарало броју његових становника и факту да је престоница једне државе од дванаест милиона душа. Београдска полиција, која је још сиромашна и која располаже скромним техничким средствима, има да се бори с нечувеним тешкоћама, с тешкоћама пред којима би застале и полиције са запада, које располажу многобројнијим снагама у особљу, а имају скоро савршену технику“ (Уводно слово новопокренуте рубрике „Последњих петнајест дана : кретање криминалног живота у Београду и целој Краљевини“, у: *Криминална библиотека*. - Год. 1, бр. 21 (1. јануар 1925), стр. 500).

4 Сви цитати из *Криминалне библиотеке* наведени су без усклађивања са са-

нила једна осетна празнина у нашој заиста сиромашној криминалној литератури, која до сада код нас готово и није обрађивана, и ако је у свима културним народима већ одавно има, ми смо покренули овај часопис, који ће излазити два пута месечно на овоме формату и овако опремљен, увек на двадесет четири стране.

Овај забавно-литерарни часопис доносиће по један оригинални са-став из нашег живота, са више уметничких слика у тексту. Поред овога биће и превода страних признатих криминалних књижевника и опште познатих писаца.

Пружајући читаоцима прву свеску нашега часописа, ми их молимо, да га свесрдно приме и да се пријатељски заузму у својој околини, да он што више продре у шире масе нашег народа.

Сваки претплатник који се претплати на часопис за годину дана, с конца године добија тврде корице да би могао повезати свих двадесет четири броја“.

Такође, „Уредништво је осигурало сарадњу ове господе: *Косћа Н. Христивић*, пређ. министар – „стари Београђанин“, *Д-р Рајс*, професор, *Косћа Јанковић*, начелник Министарства Ун. Цела, *Димирије Калајцић*, пенз. начелник окружни, *Данило Живаљевић*, књижевник, *Д-р Т. Хоровиц*, *Миле Павловић*, професор, *Михајло Добрић*, публицист, *Свети. Савковић*, новинар, *Рудолф Фр. Мађер*, књижевник из Осека, *Драгомир Бошковић*, инспектор Мин. Полиције у пензији, *Власи. Пејковић*, новинар, *Милан Св. Павловић*, професор, *Вел. Лукић*, новинар.

Сликар г. [*Михајло*] *Лисовски*.

Поред овога опсежног броја наших виђених писаца, Уредништво је успело, да око часописа сакупи и већи број млађих снага, које ће својим радовима пружити одличну лектуру нашим читаоцима“.

У импресуму се наводи да је „Претплата за Краљ. С. Х. С. за 3 мес. 30.- дин., за 6 мес. 60.- дин., за 1 год. 120 дин. Поједини бројеви 5.- дин.

Рукописи се шаљу уредништву Карађорђева ул. 8. - Примљени рукописи хонорирају се, непримљени враћају се.- Администрација: Цар Уроша 5.“

Од другог броја (15. март 1924), адреса администрације је Поенкареова 36. Од 10. свеске (15. јули 1926) уредништво је пресељено у Добрињску улицу бр. 12, II спрат, преко од Новог Двора. Од свеске 20, у петој години излажења (16. октобар 1928), уредништво и администрација су у стану Мих. М. Ђокића у Ранкеовој бр. 17 (испод Савиначке Цркве). У шестој години излажења, од свеске 7 (1. април 1929), уредништво је у Кара-

---

временим српским језиком и правописом, како би се дочарала аутентичност изворног текста и драж архаичног српског језика.

Ђорђевој 47/II, а у седмој години, од свеске 11 (1. јуни 1930), уредништво и администрација су у Карађорђевој 41, а адреса уредника Мих. М. Ђокића је Карађорђева ул. 41/II. Од свеске 21 (1. новембар 1930), уредништво је на истој адреси, док је администрација на Топличином Венцу 29 (до Хотел Паласа), да би од 22. свеске и уредништво прешло на Топличин Венац 29. Од 17. свеске (1. септембар 1932), адреса уредништва и администрације је Палата Бристол стан бр. 9, Карађорђева улица. Од свечане, 22. свеске (16. новембар 1933), уредништво је у Француској ул. бр. 9 (Позоришној).

Власник и уредник часописа је Михаило М. Ђокић,⁵ а часопис се штампа у штампарији (касније Графичком предузећу) „Просвета“ а. д. - Хоровиц и Димић, Цара Уроша 8. Обима је 24 стране, димензија 26 cm, штампан ћирилицом, делимично и латиницом.

Почев од осме године излажења, од броја 11 (1931), власник и уредник за литерарни део је Мих. М. Ђокић, а за стручни део Драгослав М. Лазић.⁶ Од броја 14 (1931) власник је Душан Мих. Ђокић, а уредници Мих. М. Ђокић (одговорни уредник) и Драгослав М. Лазић.⁷

У седмој години излажења (1930) *Криминална библиотекарна* се штампа у Штампарији Главног савеза српских земљорадничких задруга (Франкопанова 15), а од свеске 1, у осмој години излажења (1931), поред назива и адресе штампарије, додато је и име власника - Јован Јот. Павловић, Воје Вељковића 25. Од деветог годишта (1. јануар 1932), уз назив штампарије је и име новог власника на истој адреси - Бл. Н. Ковачевић, Воје Вељковића 25.⁸

5 Михаило М. Ђокић (Београд, 6. октобар 1874) био је званичник Среза љубићског, новинар, писац, комесар Савске полиције, писар и члан Управе града Београда. Од Ђокићевих дела, у легату Миливоја и Божидарке Филиповић чувају се и *Из полициског живота : анегдоте, црте, епизоде, св. 1*, Штампарија Супек-Јовановић и Богданов, Нови Сад, 1919; *Полициске приче*, Графички завод Народна самоуправа а. д., Београд, 1922; *Из живота за живот*, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1922; *Наши на Корзици : путописне црте, књ. 1*, Графичко предузеће Просвета а. д., Београд, 1923.

6 Саветник Министра унутрашњих послова и хонорарни наставник централне Полицијске школе у Земуну.

7 Од бр. 19 (1937) уредник и власник је Михаило М. Ђокић, који је од бр. 31 (1938) и одговорни уредник.

8 Од бр. 9 (1934) *Криминална библиотека* се штампа у Задружној штампарији (иста са новим називом и власником).

Физиономија часописа

„Покретање часописа *Криминална Библиоотека* пада у онај момент, када је, после рата, настала уопште духовна дезоријентација и етичка криза. Велики Рат, 1914-1918, потресао је цео свет, а кад је дошао мир наишла су нова искушења, која су све више подгризала друштво. Злочини свију облика и корупција утицали су на опадање морала и ширили из дана у дан геометријском прогресијом. Ми нисмо живели на Робинзоновој острву, па да смо чинили засебан свет. И ми смо чланови – органи – човечанског друштва, па кад је оно захваћено недаћом, то смо и ми морали на сопственој кожи осећати [...] Михаило М. Ђокић онда се одлучио да своју снагу ангажује у служби кориснога. Као човек интуитивног духа, и практичар, с погледима и осећањима која је стекао као одличан чиновник, прихватио се, достојног части задатка: да даде отпора новој рушилачкој струји“.⁹

Криминална библиоотека је југословенске оријентације, а доноси оригиналне радове из посведневног живота Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, потом Краљевине Југославије, али и читавог света, са више уметничких цртежа и фотографија. На страницама овог занимљивог часописа које су сачувале драж архаичног српског језика и ручно слаганог текста, приказани су случајеви из свакодневне полицијске и судске праксе и жанровска литература из области криминалистике, али и разни други написи и фељтони у ширем смислу везани за ову област, поглавито из националне историје. Поред уредника Михаила М. Ђокића, угледна имена домаће и стране криминалистике као стални или повремени сарадници потписују занимљиве прилоге изузетне документарне вредности о *истинијим догађајима из претјоничког живоћа*¹⁰ и других места широм Краљевине, претежно српских вароши („*приче из паланачког живоћа*“), као и *записке и сличнице са села* о разним злочинима, убиствима и самоубиствима, деци-злочинцима, преварама, крађама и похарама, алкохолизму, кријумчарењу, шверцу, коцки, просјачењу, скитничарењу, проституцији, трговини белим робљем, наркоманији, психопатологији, празноверју, вештичарењу, религији, хипнози, спиритизму, парапсихологији, инквизицији, мирнодопској, ратној и индустријској шпијунажи, корупцији, тајној полицији, судској медицини, еутаназији, необичним обичајима разних на-

⁹ *Криминална библиотека : 1922-1933 : Михаило М. Ђокић : 1874-1893-1933* / Р. Ф. Мађер, у: *Криминална библиотека*. - Год. 10, св. 22 (16. новембар 1933), стр. 514-523.

¹⁰ Италиком су наведене речи и наслови дословно преузети из часописа.

рода, као и личним исповестима полицајаца, јавној безбедности у старој српској држави, значајним историјским личностима, приче из хајдучије, случајеве *из судских успомена стариог Београђанина*, приче са Солунског фронта, искуства из сарадње са полицијама других земаља итд. Будући да су темељени на истинитим догађајима, прилози у *Криминалној библиотеци* представљају вредне документе и изванредну основу за криминологију, социолошка, историјска и књижевна истраживања, а актуелношћу и занимљивошћу плене пажњу и данас.¹¹

Читаоци су могли, између осталог, сазнати *Како сам посетио полицајаца*, шта је „*Corpus delicti*“, каква је *шаљива администрација* вођена *Око једне мачке*, *шумну повест једног женског чиновника* под насловом *Модерна робинја*, како је брзо и успешно решено убиство *несрећног Калабреза Торелија*, појединости *Из живота једног великог варалице*, записе *Из крваве Славоније*, а из броја у број могли су пратити и **приче у наставцима и фељтоне**: *Мечфилдска шајна* Е. Мондинија, *Доживљаји дејтектива Дагоберта* Балдвина Гролера, *Црна мачка*, *Жив сарањен* Едгара Алана Поа, *Самоубиство у осами* Салватора Готе, *Нежељени гости* Вилије де Лил Адама, *Инжињеров палац*, *Професор Мориарти*, *У празној кући*, *Урајној служби*, *Грчки шумач*, *Вампир*, *Рајгајски велепоседници* Артура Конана Дојла, *Невин на смрти осуђен : злочин на Варош капији* Драгутина Ј. Илића,¹² *Без излаза* А. Серафимовића, *Лазар : разбојник*

11 Тако, на пример, Гр.[Григорије] Божовић у тексту *Азем Бејта : качачки харамбаша*, пише: „Један наш официр из Друге Армије, при наступању 1918. године кроз Качаник, сврати у једну арнаутску воденицу на Лепенцу да преноћи. Он се пријатно изненади кад га дочека стари његов познаник воденичар Арнаутин, који га је и 1912 године при покрету Треће Армије на Куманову гостољубиво и пријатељски примио [...] - А ви примате нас радо, ширите руке, месите проју, братимите нас офицере, али и пљачкате кад смо у невољи... - Хе, побратиме, шта ћеш кад нам је то од Бога дано?... Одступали су Турци, ми смо их пљачкали, а вас дочекивали; отступали сте ви, ми смо вас крвнички пљачкали и тукли, а дочекивали Немце и Бугаре. Најзад смо и њих при бежању пљачкали и... вас дочекали. Побратиме! Заклињем ти се вером у којој сам, да сам необично сретан што те поново видим овако у наступању. Не само то. Но се овако радују и сви Арнаути. Ми волимо да неко с времена на време одступа, да би други наступао. Нико нам се, поред свега тога, не свиђа као Срби. Али... али заклињем ти се Богом, да ћемо вас веома радо опет убијати и пљачкати, само ако окренете леђа низ Качаник... Побратиме, то је истина и то је наш благослов од старина!...“ (*Криминална библиотека*. - Бр. 5 (1. мај 1924), стр. 12).

12 „Уважени сарадник нашег часописа, Господин *Драгутин Ј. Илић*, признати књижевник, ставио нам је на расположење свој рукопис, у коме до детаља описује загонетно убиство *Змејановића*, бурмуџије, које се догодило пре три деценије на Варош Капији у Београду. Овај језиви злочин у своје време, држао је у страху читаву варош, све до онога часа, док није злочинац пронађен. Скре-

из околине Чачка Јов. (Јоца) Спир. [идоновић]-а, *Вешар са запада* Паула Розенхајна, *Сандук : из животоа сѣраначких легија у Токингу* Ханса Хајнца Еверса, *Из Црне књиге једног полицајца* Јосифа Ернера,¹³ „*Хирург из Париза*“ : из подвига *Николе Милојевића*, „једног од наших несумњиво највећих и најразноврснијих по послу варалица и неваљалаца“ деведесетих година 19. столећа, *Краљичина огрлица* Морица Леблана, *Мохамед М'Баја Бен Ашир* Арналда Чиполе, *Правда је моћна...* Гвуп-а, *Побуна на барку „Бан Мажуранић“* : (истиниј догађај пом. капетана Сѣанислава А. Анѣића из Бакра) Рудолфа Црнића (поручник трговачке морнарице), *Телесне и смртне казне код свих народа и у свима временима* : илустрирована криминално-историска сѣудија Рудолфа Квантера, *Клод Ге* : љужна повесѣ једног робијаша Виктора Игоа, *Животи једног разбојника* Павла Фукса, *На робији* : аутентични извештаји са путовања по осуђеничкој колонији у француској Гујани, *Међу лудима и Горе но у паклу* Албера Лондра,¹⁴ *Революционарни и политички бунтовници* Ч. Ломброза, *Арабљанин као криминални тип* В. Ј. П.-а, „*Чрезвичајке*“ : личне успомене из одеске *Че-ке* К. Алинина, *Криминалне афере Волѣеровог доба* Е. Ноела, *Фанатизам као извор злочина* : криминална студија Авг. Левенстима, *Тајне енглеске шпијунаже и Из тајних архива* : борба мозгава Робера Букара, *Цигани, њихов живот и особине*, *У специјалним мисијама* : борба мозгава : мемоари једног агента Антантине тајне службе о немачкој шпијунској служби, *Црвена девица из Кремља* : страхоте *Руске револуције* Шарла Лучиета, *Солун 1914-1916* и *Авантуре мојих земљака* Михаила Т. Банковића, *Шта све практикују лопови* : за иследнике од велике важности, а за сваког грађанина од користи, *Глас с оног света!* : доживљаји полицајца *Пила Марка (Хамбург)*; *Под крвавим прогонством* : доживљаји једне *Рускиње* Катарине Гауч; *Немачка пропаганда и војна шпијунажа* : успеси на талијанском фронту за време светског рата; *Душевне особине у злочинаца* : по Др. Хавелоку и ост. написао *Жика А. Лазић*, начелник Министарства унутрашњих дела; *Султански хареми* : белешке једнога службеника у харему султана *Мехмеда Решида V* Галиба Филиповића,

ћемо пажњу читаоцима на овај напис, који ће их заиста занимати. Изаћи ће у свесци за Духове“ („Невин на смрт осуђен“, у: *Криминална библиотека*. - Год. 1, бр. 7 (1. јун 1924), стр. [168]).

¹³ „*Јосиф* Ернер, аутор једне књижнице, која има око дваестину причаца, пружио нам је дивну, али и језиву лектуру, пуну занимљивости и интересантности. Ми ћемо с времена на време доносити ове криминалне причаце, јер смо уверени да ће наши читаоци имати душевног задовољства читајући редове исписане примерима из свакидашњег живота који преживљујемо“ (*Криминална библиотека*. - Год. 1, бр. 16 (15. октобар 1924), стр. 363).

¹⁴ Тадашњи познати француски новинар.

харемског бевваба¹⁵; *Успомене једног полицијског комесара; Жене у тајној војној полицији : најчувенија немачка војна шпијунка; Лажни полицајац : истинити доживљаји једног нашег Босанца у Цариграду; Риђокоса шпијунка : крађа докумената Мин. иностр. дела; Средњовековна мучења : трпно право или тортурa у Ческој; Мистериозно убиство : иследници грађанских и војних власти треба ово да прочитају; Шпијун репарационе комисије у Бечу : послератна шпијунажа; Сатанино гнездо : криминална кроника из последњих година деветнаестог века : догађа се у једном среском месту у околини Београда Љуб. Јоцића из Пожаревца; Руски ратни планови, доживљаји из дугогодишње службе чувеног немачког мирнодопског и ратног војног агента, Валтера Хермана; Страховито проклетство отрова опијума : једна сјајно вођена истрага Лардија Брентвуда...*

Часопис има и сталну рубрику **Занимљивости** која прати стране криминалистичке случајеве: *Из мржње према банкарима и женама : жени се 7 пута и врши преваре у износу 4 милиона, Модерна разбојничка романтика, Је ли самоубиство кримен?, Испитивање балских локала у Њујорку, Сензационалан покушај тровања, Убица своје жене Енглеz Белеј, Трговина са новорођенчади, Кинез продавац кокаина : 17 година полицију вуче за нос, Књижевник убица, Милијардеров злочин : осамнајест година у лудници, Модерно шверцовање дувана...* Од броја 14 (15. септембар 1924) уведена је и рубрика **Из страног света** – *У Паризу се жене лажно картају, Крвожедна религијозна секта, Извршење смртне казне у Америци, Како се у Индији кажњавају невернице, Како се лове лопови дијаманата, Крвне групе код злочинаца, Леш који говори, Полиција на камилама, Место отисака прстију, коса, Кријумчарење уз пратњу музике, Централни конгрес немачких детектива...*

Прва три броја доносе и написе о старој Српској држави из времена цара Душана Силног – *Јавна безбедност, Правда и Јаван морал*, потписане иницијалима G. W.¹⁶

¹⁵ Бевваб (тур. bevvab од ар. bāwwāb) вратар, портир.

¹⁶ Овај својеврсни историјски временшлов дочарава беспрекорну правну уређеност Српске државе пре инвазије Турака на Балканско полуострво и висок ниво јавне безбедности: „И ако имамо поједине одломке из старог српског законодавства, ипак се и по њима, као и по другим писаним споменицима, даје доста тачно утврдити да је стара српска држава, нарочито за време цара Душана Силног, била пример реда и безбедности“. Истичући као узоран пример чланове Душановог законика о трговцима, цариницима и путницима, и поредећи их са праксом у Италији и Немачкој, аутор чланка истиче: „У средњем веку, као што је познато, право и правда садржала су се у песници. Ко је био јачи, његово је било веће право. Али слаби и потиштени никада нису имали никаква права.

Рубрика *Вести* обавештава о годишњицама и одликовањима заслужних личности у полицијској и другим струкама. Тако је у првом броју, на страни 20 у белешци *Одликован*, објављена вест: „Наш уредник, Г. Михаило М. Ђокић, примио је лично од овдашњег румунског посланика, Господина Еманди-а, високо одликовање: командатор Румунске Круне о врату, којим га је изволео одликовати Његово Величанство Краљ Румуније.“

У рубрици *Књижевност* могло се информисати о изласку нових бројева стручног часописа „Полиција“,¹⁷ *Новим књигама и листовима* из области домаће и стране криминалистике¹⁸ и другим издањима.

Од шестог броја уведена је и рубрика *Белешке* са укратко изложеним догађајима из судске праксе, са обавезним питањем за правнике у завршници – ко је у датом случају крив.

У броју 24 (15. фебруар 1925) завршна рубрика је *Из старе полицијске архиве*. У другој години излажења, у часопис се уводе нове рубрике - *Сличнице из полиције*,¹⁹ *Из старих судских аката*, повремено и *Знаменита погубљења у историји*.

Такође, краћим написом и фотографијом истичу се за углед „примерни државни органи“ – жандарми који су се посебно исказали у служби.

Па ипак у нашој средњовековној држави, за време Цара Душана, налазе се у Законику интересантне одредбе, којима би позавидели многи данашњи народи [...] Ван сваке сумње да је овај дух вејао кад је у Старој Српској Држави законодавац поставио правду као највиши интерес, којој су се сви покоравали, почев од цара па све до последњег отрока и меропса“.

Да се водило много рачуна и о јавном понашању – пијанству и псовању, сведоче врло строге казне, подједнако примењиване и на властелу и на себре, из којих се види „да је морални поредак у Старој Српској Држави био веома цењен и да је несумњиво одржаван до највећих скрупула. Немогуће је замислити да су инциденти бивали чести, пошто су казне биле веома строге за преступнике и оне су биле унапред опомена за сваког, па макар био сам члан повлашћеног реда ондашњег друштва.

У то доба племство у другим државама је било неодговорно и чинило је шта је хтело.“

¹⁷ *Књижевност*: Јануарски 1 и 2 број „Полиције“, коју уређују Господа Душан Ђ. Алимпић и Васа Лазаревић, начелници Министарства Унутрашњих Дела, изашао је са одабраном садржином. Овај стручни часопис, који већ годинама, зналачки уређиван од наших полицијских ауторитета, продро је у све слојеве нашег друштва. У овој последњој свесци нарочито заслужује пажњу чланак г. Боже Божовића, адвоката, под насловом „Стари и нови методи“ (*Криминална библиотека*. - Год. 1, бр. 1 (1. март 1924), стр. [24]).

¹⁸ *Нове књиге и листови*: „Они који воле и убијају“: Под тим насловом на италијанском језику (*Quelli che amano e uccidono*) изишла је, у Малој Научној Библиотеци, коју издају Браћа Бока у Турину, веома исцрпна расправа о злочинима вршеним из психосексуалне еротоманије. Цена је делу 18 лира“ (*Исто*, стр. [24]).

¹⁹ Аутор рубрике потписивао се са „Чика Стева – Београд“.

Нису заборављане ни заслужне личности „које су се својим плодним радом одужиле своме народу“, те им часопис у рубрици *Читуља* „смерно шаље последњи поздрав“.

Првих пет бројева (1. март-1. мај 1924) пагинирани су од стране 1 до 23 [тј. 24], а од шестог броја пагинација се континуирано надовезује, те је прва страна пагинирана са 121, седми број (1. јун 1924) почиње страном 145, осми број (15. јун 1924) страном 169 итд. Сви следећи бројеви, укоричени по годиштима, имају континуирану пагинацију, почев од стране 1.

Озбиљно и пажљиво конципирана, *Криминална библиотека*, поред књижевних остварења домаћих писаца (Радоје Домановић, Драгутин Ј. Или(ј)ћ, Милорад Ј. Митровић, Бранислав Ђ. Нушић...) доноси у преводу и прилоге из светске литературе (Ги де Мопасан, Ф. М. Достојевски, Морис Леблан, Едгар Алан По, Х. Г. Велс, Лав Толстој, Максим Горки, Чарлс Дикенс, Виктор Иго, А. Чехов, А. И. Куприн, Алфонс Доде, Иван Тургенев, Салма Лагерлеф, Џек Лондон, Емилија Пардо-Базан, Грација Деледа, Радјард Киплинг...).

О изузетном одјеку и растућем угледу часописа „распрострањеног по целој земљи“ сведочи податак, наведен у импресуму трећег броја (1. април 1924) да је часопис „препоручен од стране г. г. мин. унутр. дела у. бр. 5785 и мин. правде бр. 15072 [тј. 15072/924]“,²⁰ као и имена најактивнијих угледних сарадника из земље и иностранства чији се круг непрестано шири – Др. Родолф Арчибалд Рајс, Р. Ф. Мађер (Осијек)²¹, Анри Бордо, члан Француске академије, Јово Р. Бошковић (Мостар), Жан Ришпен, члан Француске академије, Лучила Антонели, Салватор Гота, Гр. [Григорије] Божовић, Мих. Сретеновић, Андра Гавриловић (Београд), Шарл Фолејн, Велимир Ђ. Лукић, Мил. Д. Стевановић, Вој. Т. Наумовић (срески начелник), Бож. П. Божовић, М. Павловић, др Веселин Чајкановић, професор Универзитета (Београд), Ј. Керабен, Алексис Бувиер, Светоплук Чех, Луј Фредрик Рукет, Конрад Ремлинг, Алфред Капис, Франсоа Копе, Пол Брил, Жарко Ружић (поглавар срески), Арналдо Чипола, С. Н. Ђурђевић, Виторно Берсецио, Сахер Мазоха (Мозох), Е. Редерхал, Жорж Куртелин, К. Лидер, Лудвиг Бауер, Тристан Бернар, Миле Павловић, Дим. С. Калаџић (Београд), Ана Христић,²² др Вој. В. Рашић (правни референт), Јова

²⁰ *Наредбом бр. 8 команданта жандармерије за 25. јануар 1926 године у Београду*, командант дивизијски ђенерал Вој. Томић с. р., лично се уверивши да је „*Криминална библиотека* један доиста користан и забаван часопис, то га са задовољством **ПРЕПОРУЧУЈЕ** свима., г. г. официрима и жандармима“.

²¹ Рудолфо Фрањин Мађер (Земун, 1884), песник, књижевник, културни организатор и председник Друштва књижевника у Ос(и)јеку, од самог излажења један од најактивнијих сарадника часописа.

²² У броју 1, од 1. марта 1925. године, на стр. 21 објављен је текст Ане Христић, публицисте из Лондона, *Жена полицајац*, са пропратном белешком: „... Ваш

М. Поповић, Eusebio Vlasco, Ж. Х. Рони-Старији, Вл. Зборски, М. С. Мило-сављевић (Скопље), Ж. Лерман, Рад. Ђ. Ђорђевић (начелник срески), Г. Фери, Г. Лашанд, Ђ. Лазаревић-Чика Ђока, Шемла Кеј-Смит, Жан Рамо, Клод Фарер, Леон Фрапије, Ф. Вемшух, Влад. Т. Спасојевић, Херман Хајт, Ф. Валдензер, Јулиус Фелман, Ж. Рикар, П. Линденберг, Б. К. Маршићанин, Виктор Паулсон, Максим Формон, Анатоли Франс, члан Француске академије, Remy Sant-Maurice, Макс Франсил, Бровис [Браунис] Ред, Андре Кортис, Л. де Ларманди, Ф. Валдензер, Ђ. Верга, Јан Неруда, Ф. Е. Честер, Мишел Раду, Љуб. Нинић (Београд), Жан Рамо, Октав Мирбо, Љ. Петковић (Крагујевац), Морис Левал, Борис Окр. (Сарајево), Ф. Мајстер, М. Раду, Јосиф Стојановић (Београд), Јов. Спиридоновић (Београд), Moris Gerner, Чика Стева [Петровић, публициста] (Београд), Бор. Оклопција (Сарајево, Рогатица), Андрија Ивановић, др Ст. Вукчевић (Пожаревац), др Чезаро Ломброзо, М. Павловић (Београд), Жив. Јов. Младеновић-Бан (Београд), Велман Ховард, бив. подшеф тајн. лонд. полиције,²³ Н. А. Тефи, Алесандро Варалдо, Ф. Е. Оберг, др Шарл Летурноа, Лакатош Ласло, доктор права Х. Теме, др Н. Вулић, академик, др Божа С. Николајевић, Драгиша Лапчевић, Trócsanyi Zoltán, Јован В. Несторовић, новинар, Фаркаш Антал, др Золтан Надор, Лајош Биро, Мил. Ст. Павловић (Петровац), Милош Ј. Марјановић, учитељ (Београд), Дежо Ураји, Вељко Стижанин, Рајко П. Лешјанин (Битољ), Атила Орбок, Ман. М. Мрвић, управник Казненог завода (Београд), Стеван С. Матијевић, срески поглавар, Рода Рода, Михајло Т. Банковић, делегат Министарства унутрашњих дела у Бечу, Вој. Т. Наумовић (Рашка), ђенерал Милош Васић, министар војни у пензији, Љуб. Јоцић, срески начелник и адвокат (Пожаревац), Б. Костић (Зеница), Б. Оклопција (Високо), Ст.[еван] С. Матијевић (Краљево Село, Пирот), Влад. Д. Божовић, Адам Чаки, детектив (Будимпешта), Сима К. Момировић, адвокат (Тетово), Габор Чаки, детектив, Мих. Ђ. Стојановић, срески начелник у Босанском Новом, Мићун М. Павићевић, публициста (Загреб), Симо Ђ. Биберџић (Земун), Жив. Николић, пенз. срески начелник (Београд), Бор. Живадиновић (Нозрин), Турк Џемал, питамац Полиц. школе у Земуну и полиц. стражар-приправник, Мил. Н. Петковић, деловођа општине Криво-Вирске, Велиша Раичевић (Винковци) и многи други професори, академици, књижевници, новинари, срески поглавари, окружни начелници, свештеници и други, а позиву на сарадњу радо се одазивају и бројни читаоци.

часопис мислим да мора донети врло много користи, јер својим високим моралним тоном и одабраним избором материјала, оригинала и дивних превода, већ врши апостолат међу публиком... *Слично му што овде нема...*“

²³ Страна имена су често погрешно навођена, али су због аутентичности са звањима доследно преузимана из часописа.

Поједини текстови потписивани су иницијалима и псеудонимима: Д. С. К. (Д. С. Кал.), Ст. Мил. П., G. W., Gw., Стари Београђанин, М. С., Тињола, М. М. Ђ., Т. та, Ј. М. П., Д. С. Кал., Gwyn, Пол. Г., П. Гл., Б. Сл. М., Ђ. В. С. (Шабац), Бор. С. М. (Београд), Чика Стева, В. Ј. П. (Београд), Мих. Ст. (Ниш), Слободан, М. М. Т. (Београд), М. П. Ст., Д. М. Ст., др Ђ. Ј. Н., К. П., М. В. С., М. М. ...

У *Криминалној библиотеци* као преводиоци сарађују и Оскар К. Матаушек (са немачког), Жарко Ружић (са шпанског), др Веселин Чајкановић (са латинског и грчког), Жив. П. Јовановић и Рајко П. Лешјанин (са француског), [?] (с талијанског), др Јован Максимовић (са енглеског и руског), Вит. Павловић (са енглеског), М. М. Туфегчић (са руског)...

Међутим, финансијске тешкоће, као неизбежни пратилац овако амбициозних подухвата, наговештене су већ у завршници трећег броја (1. април 1924), молбом власника-уредника: „Молим своје пријатеље и другове, који су примили на растурање моју прву свеску *Наши на Корзици*, да ми изволе у што краћем року послати обрачуне и новац, јер ми је исти, покретањем овога часописа, од преке потребе. Непродате књиге молим да ми се врате, јер ми се траже из крајева, где нисам доспео да их пошаљем. Мих. М. Ђокић.“ Такође, „господа, која су примила блокове за прикупљање предплате за овај часопис моле се да што пре пошаљу администрацији новац и адресе претплатника. – Моле се претплатници који случајно с поште не добију који број, да то картом или преко телефона јаве администрацији“. Повремено, администрација моли претплатнике „да сваку промену свога становања, усмено или писмено, доставе Администрацији, међутим, многи то не чине“. Администрација је „поново давала изгубљене бројеве“, али се „због скупе хартије часопис штампа само у онолико примерака колико се стварно троши, и извесан број комплета, који се оставља ради корицења“. Будући да ни после сталних апела претплатницима и ревизорима да измире своје обавезе и омогуће опстанак часописа „добар део њих није дао гласа од себе“, од бр. 16 (15. октобар 1925) администрација часописа уводи рубрику *Наши дужници* у којој објављује имена несавесних читалаца. Међутим, проблем наплате непрекидно прати сваки број, те је уредништво принуђено да често штампа молбе и опомене, како би се „часопис материјалом *удвостручио* по истој цени претплате, и тиме створио још опсежније душевно задовољство“.

Од 21. броја (1. јануар 1925) уведена је још једна рубрика *Последњих петнајест дана : кретање криминалног живота у Београду и целој Краљевини* која ће „на крају сваке свеске забележити резиме свих карактеристичнијих догађаја из области криминалистике.“ Ова рубрика последњи пут је објављена у 13. броју (1. септембар 1925).

У деветом броју (1. јули 1925) појављује се и рубрика *Из старог полициског архива*.

У другој години излажења, у броју 1 (1. март 1925), уредништво обавештава читаоце да је „благодарећи својим одличним сарадницима, ‘Криминалној Библиотеци’ омогућено да се уврсти у ред модерних часописа своје врсте, јер је од почетка стала и на високо морални и литерарни терен“, као и да ће се „у овој години обратити јача пажња на илустрације, на којима ће радити наши најбољи сликари“.

Међутим, и поред одличног пријема, часопис се већ у другој години излажења, осим са финансијским, суочава и са другим тешкоћама, те 1. децембра 1925. излази као двоброј (18 и 19), у коме се уредништво обраћа читаоцима: „Услед штрајка у штампарији, наш часопис није могао изаћи прошлог петнаестог. Моле се читаоци да нас извине, а Уредништво ће у идућим свескама повећати часопис тако, да ће све бити накнађено, јер ће у три наредне свеске доносити по осам страна више“.

У завршници двогодишњице излажења, „осигурана симпатичним одзивом на који је наишла у свима редовима и слојевима наше проширене Отаџбине, као и потпором све већег и одабранијег броја сарадника“, уредништво најављује да ће „поред изврских оригиналних радова наших признатих криминалиста, *Криминална библиотека* посветити нарочиту пажњу иностраној литератури, трудећи се, да своје ступце пуни најодабранијим, најинтересантнијим и најактуелнијим ремек-делима криминалне литературе Француске, Енглеске, Италије, Немачке, Скандинавије и Америке“.

У трећој години излажења, од броја 1 (1. март 1926), часопис је проширен новим, разуђенијим рубрикама, те знатно обогатеног садржаја - *Белетристика, Чланци, Ситнији прилози, Некролози, Из старих записа* у време кнеза Милоша Обреновића, *Занимљивости*, касније и *Вести*: „Помоћу Божјом, напорним радом, непоколебљивим самопоуздањем, и јаком вољом: да се читаоцима пружи морална, забавна и здрава лектира, *Криминална Библиотека* помоћу својих претплатника ступа овом свеском у *трећу годину* свога живота [...] Ступајући у *трећу годину* свога излажења, радујемо се што можемо уверити наше читаоце, да ћемо се и даље држати нашег утврђеног програма: *чување Морала* и пружати читаоцима само здраву лектуру наше и стране Криминалне књижевности [...] Број наших сарадника, имена која бриљирају у нашем литерарном свету, часопис је повећао, као и нове читаоце.“

Занимљивим сећањима *Под непријатељем за време светског рата* од свеске 5 (1. мај 1926) почиње се из броја у број оглашавати и један од најстаријих српских глумаца и први српски режисер, Чича Илија Станојевић (Београд, 7. август 1859 – Београд, 8. август 1930) који ће своје текстове потписивати са *Чича Илија, глумац*.

У свесци 7 од 1. јуна 1926. администрација обавештава читаоце „да од сада прима огласе за часопис, једна страна подељена је на 12 малих

огласа“, док се г. г. сарадницима и преводиоцима, нарочито из унутрашњости, обраћа са молбом да „што пре пошаљу своје радове“, нарочито скрећући пажњу студентима Правног факултета „да се јаче заинтересују за наш часопис и шаљу нам своје рукописе – јер од њих до сада имамо најмање радова.“ Радо су примани и „почетнички радови“, који се „поправљени, дотерани и хонорисани кад и кад пуштају у часопис“.

У свесци 16 (15. октобар 1926) читаоци се обавештавају да „пошто се у току рада показало, да би како за наше претплатнике, тако и за администрацију, било zgodније да година почиње са календарском годином, администрација је решила, да од 1. јануара 1927, почне 4-та година Криминалне Библиотеке“.

Да „високу културну и литерарну вредност цене и оценили су многи надлежни фактори, тако је и Министарство Војске и Морнарице издало следећи распис“, који отвара 17. свеску (1. новембар 1926): „На знање. - У Београду излази, под уредништвом познатог криминалног писца г. Мих. М. Ђокића, часопис „Криминална Библиотека“, који је препоручен као користан од Министарства Унутрашњих Дела и Правде [...] Господин Министар је одобрио да се овај часопис препоручи командама и установама. ЂБр. 35901. Из канцеларије Генералштабног Одељења Министарства Војске и Морнарице 18. октобра 1926. год. у Београду“.

Ушавши у четврту годину „беспрекидне и исполинске борбе са материјалним недаћама и неприликама; у четврту годину напора ка идеалу и заветном циљу“, уредништво обећава читаоцима: „Једини часопис овога жанра у нашој литератури „Криминална Библиотека“ продужиће и убудуће тај свој правац, трудећи се, да у своје ступце прикупи све оно што је најбоље, најјаче и најизразитије како у нашој изворној криминалној литератури, тако и у криминологији свих великих европских и егзотичних народа.“ Али, и даље, из броја у број, апелује на несавесне претплатнике, међу којима се „Управе Читаоница најслабије одзивају“.

Од свеске 16 (16. август 1927) појављује се нова, завршна рубрика **Ситнице : хумор на губилишту**, касније само **Ситнице**,²⁴ а читаоци се обавештавају и о новим издањима у рубрици **Нове књиге и листови**. У свесци 24 (16. децембар 1927), последњој у 1927. години, уредништво најављује, а од свеске 1 у петој години излажења (1. јануар 1928) почиње објављивање романа у наставцима **Геније своје врсте : криминални роман из живота највећег пустолова света**.²⁵

24 Под насловом **Венчање под водом** објављена је, између осталих, вест да је у Лос Анђелесу, у базену хотела „Амбасадор“, обављено венчање у коме су супружници стајали у гњурачкој опреми под водом.

25 „Геније своје врсте је истинита и документована историја доживљаја највећег светског пустолова и авантуриста-Југословена Др Петра Војиновића, која по

У петој години излажења, од свеске 3 (1. фебруар 1928) часопис доноси низ чланака под насловом *О крађама и преварама : корисно за сваког грађанина, а нарочито за полицијске иследнике и жандармериске станице*, „где ће до крајних ситница бити свакоме јасно, шта све лупежи, коцкари, кесароши, фалсификатори и варалице чине, да своје ближње оштете и да дођу лако до туђег новца и имовине [...] Среске и Општинске власти, а нарочито Командири Жандармериских Станица, који има први да воде претходне истраге по кривичним делима, имаће од ових чланака велике користи. *Командири станица треба ове чланке да предају својим жандармима*, јер ће им исти служити као Упут у вршењу њихове тешке истражне службе.“

О успеху *Криминалне библиотеке* и ван граница Краљевине сведочи писмо професора г. др. Фр. Пата, библиотекара чешког Народног музеја у Прагу, у целости објављено у факсимилу и преводу у 5. свесци (1. март 1928), на странама 126-127, којим се проф. др Пат обраћа уредништву са молбом да му се одобри превод „на братски чешки језик“ најновијег циклуса *Записака са села* хрватског књижевника Р. Ф. Мађера из Осиека, „где се износе у уметничком облику криминални типови са тенденцом, да се уза све то прикаже она мекана славенска нарав припростога и поштенога срца, која је сродна код свих Славена без разлике, јер је наш човјек у сржи својој заиста добар, али прекомјерно нагао и пун животнога темперамента, па отуда онда и настају разни сукоби, често штетни, како за појединца тако и за ширу масу људи [...]“. Овај број затвара рубрика *Сваштице*.

Такође, дводелни чланак *Савремени затвори у Пруској : тежња да се од осуђеника створи добар и користан члан друштва*, специјално за

занимљивости и генијалним авантурама превазилази сваки досадашњи филм или сензационални роман.

Писац романа г. Слободан Ж. Видаковић, име добро познато читалачкој публици целе земље, а нарочито престонице, један од најистакнутијих наших млађих књижевника, [...] уложио је у ово дело сву величину свога талента и духа, и пружио нам прилике да **узбурканих нерава и приковане пажње**, преживљујемо чудесне авантуре Др Војиновића, које почињу у Београду, прелазе на прекоокеански брод „Сен Жист“, а настављају се у Бразилији, Мексику, Уругвају, да би свој светитељски крај нашле у престоници – Велике Британије [...].

Ово неколико глава из садржаја романа најбоље говоре о занимљивости овог дела, које је писано на подлози званичних докумената и дипломатских писама државника Бразилије и других Јужно-Америчких Република.

Роман ће бити модерно илустрован од познатог сликара Г. Лисовског.

У „Криминалној Библиотеци“ излазиће преко пола године.

Према уговору са Берлинским филмским друштвом „Геније своје врсте“ биће снимљен и за филм (реч Уредништва, у: *Криминална библиотека*. - Год. 4, св. 24 (16. децембар 1927), стр. 579).

Криминалну библиотеку шаље Г. др. Егон А. Хуман, председник одбора за надзор над Казненим Заводом у Бреслави и тајни владин Саветник, приказујући „како су данас затвори уређени у високо културним земљама, какав је васпитни систем и ред заведен у овим заводима и шта се тежи с казном.“ Уредник „пушта овај несумњиво капиталан и врло интересантан чланак да се наша јавност упозна с једним савременим уређењем Казнених Завода у Немачкој.“²⁶

У првој свесци шесте године излагања (1. јануар 1929) уредништво саопштава читаоцима да „помоћу Божјом, наш часопис са овом свеском ступа у **шесту** годину свога непрекидног излагања, са упетострученим бројем претплатника. Наш је напор успео, јер смо постигли, да часопис буде радо читан у породицама и јаче распрострањен по свима крајевима наше Отаџбине“. Међутим, популарност и читаност часописа у обрнутој су сразмери са његовом наплативошћу – ретки су бројеви у којима уредништво не апелује на несавесне платише, међу којима предњаче општински судови и читаонице, али и бројни, чак имућни појединци.

Од прве свеске шестог годишта (1. јануар 1929), на страницама *Криминалне библиотеке* почиње се током целе године својим „опширним и врло интересантним написом“ *Из полупрошлости* оглашавати и Бранислав Ђ. Нушић.²⁷ Овај својеврсни времеплов кроз прошлост Београда и његове знамените кафане илустрован је фотографијама најпознатијих боемских састајалишта.

²⁶ „Г. др. Егон Хуман, светски ауторитет за ова питања, дао је овај чланак из једног његовог предавања за читаоце *Криминалне Библиотеке* са овим спроводним писмом:

Бреслава, 2 марта 1928.

Веома поштовани Господине Директоре, – Веома Вам велика хвала на Ваше цењене редове.

Ваш ласкави суд мало ме доводи у забуну, јер сам своје предавање наменуо широј публици без великих претензија. Па ипак испуњавам радо Вашу жељу и шаљем Вам свој рукопис. Ту се налази и други део мог предавања, који ћу држати прекосутра преко радија. За објављивање дајем Вам своје одобрење. – Интерес с Ваше стране за наше прописе у Прусској у погледу спровођења осуде, ми, који се бавимо тим проблемом, ценимо и одајемо Вам захвалност.

Примите уверење мог одличног поштовања.

Др. Егон А. Хуман.“

(Криминална библиотека. - Год. 5, св. 16 (16. август 1928), стр. 393).

²⁷ „[...] Доносећи овај напис, који се једним делом дотиче и тамних страна живота наше престонице, те тиме већ припада ступцима нашега часописа, ми богатимо још и једним врло драгоценим прилогом историју наше престонице, пружајући уједно и нашим читаоцима врло занимљиву лектуру, какву им је перо Бранислава Нушића, најомиљенијега нашега књижевника, кадро дати.

Да би овој рубрици дали што шири значај, ми се не мислимо уставити само на овоме већ, по свршеноме напису Нушићевом, радо ћемо се постарати да до-

Другу свеску од 16. јануара 1929. затвара обавештење да је „уредник нашег часописа у име своје и Редакције, предао Команданту Жандармерије 1000 динара, као прилог *‘Фонду за подизање споменика изгинулих и помрлих жандарма’*. Поред овог скромног прилога, наш је Уредник известио Команданта жандармерије: да ће, почев још од ове, па и у будуће сваке године, стављати Команданту на расположење по 1000 динара, да се на дан Славе Св. Троице, поделе на два жандарма, који се покажу најревноснији, у сузбијању оних несрећних типова, који хуле *Бога, веру, Цркву и наше Светиње* – као и оне који неразумно на јавним местима *ружно пеују и изговарају безобразне речи*.“

Након неколико бројева, уредништво обавештава: „У овој години покушали смо да Народним Просветитељима, учитељима и свештеницима, пошаљемо нашу прву свеску на углед, и умолимо их, да буду наши претплатници. И нисмо се преварили. Ти сиромашни људи, чији су приходи тако малени, а жеља за лектиром огромна, *пригрлили су наш Часопис*. Радује нас, што можемо утврдити: *да је свега њих 10 од 100 вратила*. А то је заиста повољан одзив. Сада је и враћање престало, јер је већ наступила и четврта свеска.“

Да је уредништво зналачки припремало часопис анимирајући и своје читаоце, сведочи податак да је у 6. свесци од 16. марта 1929. „пуштен на прво место чланак: *Ко је убица?*“ *Сталном* претплатнику који пошаље повољан одговор са објашњењем, следила је награда од 500 динара. Поред ове награде часопис о свом трошку доноси и фотографије претплатника који су *први* решили питања и примили награде. Учешће у конкурс у је „преко сваког очекивања“ – са својим одговорима јавило се 3967 читалаца.

Уласком у седму годину непрекидног излагања, у броју 1 (1. јануар 1930) појављују се нове рубрике ***Мале приче : из забележака једног детектива, Мало хумора и Некролог***. Повремено се објављују и мудре мисли и поуке Михаила М. Токића, преузете из његове књиге *Из живота за живот* (Београд, 1922), које сведоче о ауторовим високим људским и професионалним принципима.

Као ударну најаву у свесци 14 (16. јули 1930), под насловом ***Борба мозгава!***, Уредништво објављује вест о новом циклусу чланака ***Пропаст Армије генерала Самсонова***: „Сваки отмени читалац жури се да прочита ма и најмањи чланчић о „Војној Шпијунажи“, који се ма где појави, јер је уверен, да ће тамо наћи истину: ***да се Отаџбина не брани само***

бавимо сличне и из осталих наших градова: Загреба, Љубљане, Сарајева, Осиека, Новог Сада, Сплита, Цетиња, Дубровника и других. Можда ће тако сабрана грађа дати једну општу слику, која ће ближе и јасније обележити целу нашу расу“ (*Криминална библиотека*. - Год. 6, св. 1 (1. јануар 1929), стр. 17).

снагом и мачем, – но и префињеним мозгом! [...] Ми смо учили ову истину, па смо и пређе, кроз неколико година, а и сада, доносили у нашем часопису масу таквих чланака из војне шпијунаже свију држава [...] Ови интересантни чланци, као и до сада слични написи у нашем часопису о Војној Шпијунажи, нарочито ће заинтересовати Г. Г. официре и подофицире свију родова наше војске и све полициске и општинске органе, - па им с тога на њи и скрећемо пажњу.“

Од прве свеске (1. јануар 1931) у осмој години излажења, осим власника, промењено је и ликовно решење заглавља часописа. Осврћући се на свој дотадашњи рад, уредништво „са највећим задовољством и пуно поноса констатује, да се часопис Божјом помоћу, напорним радом свога уредника и сарадника и одличном одзиву својих читалаца, уздигао и остао на завидној висини, те је за читав период времена остао једини часопис здраве, поучне и корисне лектире домаће и стране криминалне књижевности у нас [...], те је данас то најраспрострањенији и најчитанији часопис.“ Стално обогаћујући стручну и литерарну садржину свог мисионарског гласила, уредништво уводи и нову рубрику **Стручни део** коју, у оквиру рубрике **Чланци**, уређује Драгослав М. Лазић, саветник Министарства унутрашњих послова и хонорарни наставник централне Полицијске школе у Земуну, а читаоци ће у њој „наћи приказе, критике и поуке из области законодавства, које је у вези са криминалистиком и тако ће се упознати најбрже са актуелним прописима закона, уредаба, правилника и наредба из ове области“. Уредник литерарног дела је Мих. М. Ђокић.

У 1. свесци деветог годишта (1. јануар 1932), уредништво „прави билансију досадашњег рада“ **Криминалне библиотеке** која је „стајала увек на терену узвишеног задатка модерног часописа, да из живота пружи не само оно што је најзанимљивије, него и оно што је најлепше и најбоље, служећи тако читалачком интересу и друштвеној поуци [...] Можемо с поносом утврдити једну чињеницу: да је наш часопис не само одлично оцењен од стране стручњака, него је постао и најомиљенија породична лектира, пошто се у њему доноси оно што је у литерарном смислу лепо и у етичком корисно и поучно“. Будући да „живот нема само својих болних страна“, Уредништво је решило да „својим читаоцима сем интересантности криминалистике пружи још и онај материјал живота који није суморан и тежак, него и оно дакле што је ведро и буди пријатно расположење“, те је, као једна од последњих, уведена и рубрика **Забаве и ребуси**. Као новина, од 2. свеске (16. јануар) уводи се и циклус прича Свет. Савковића, новинара, о Браниславу Нушићу и веселом предратном Београду – „Нушић у причама“.

За самопрегоран рад уредништва уследиће још једно признање – испод заглавља 11. свеске (1. јуни 1932) читаоци се обавештавају да „Господин Министар Војске и Морнарице, поред своје раније препоруке из

1926. год. ЂБр. 35901. (в. Службени Војни Лист од 24.-X-1926. г.) сада је накнадно својим решењем од 23. априла тек. године ЂБр. 8511., препоручио наш Часопис као поучан и користан јединицама Команде Граничне трупе.“

Ипак, током пуних девет година непрекидног излагања, часопис непрестано прате невоље „са једним делом несавесних претплатника, који на све могуће начине гледају да се извуку од плаћања и да сахране часопис.“ Уредништво је чак принуђено на несвакидашњи потез – у 21. свесци (1. новембар 1932), под насловом *Црни потези*, објављује трагикомичне догодовштине својих инкасаната, да би се увидело „са колико је мука, напора, понижења и једа скопчано издавање једног часописа. Увидеће, да смо приморани на овај корак и да нам је дојадила ова не свакодневна, већ свакочасовна борба, коју издржавамо бранећи живот часописа [...] Ко хоће да позна људе, као што смо их ми за ових девет година упознали, треба да покрене часопис какав, па ће се згрозити, кад види, каквих нас све има под овом небесном капом“.

Ступајући у јубиларну, десету годину, прва свеска (1. јануар 1933) појављује се са новим заглављем, којим обавештава читаоце да је *Криминална библиотека* „Препоручена: од Госп. Министра Унутрашњ. Дела У. бр. 5785/24., од Госп. Министра Правде бр. 15072/24. и од Госп. Министра Војске и Морнарице Ђ. бр. 3591/26.“ И убудуће, Уредништво ће „одржати и проширити број интелектуалних снага међусобно везаних у једну идејну целину без обзира на веру или које друге разлике [...]“

Од 4. свеске (16. фебруар 1933) појављује се нова рубрика *Лексиконске белешке*, „да би наши читаоци добили свестрана обавештења [...] онога што се заборавља из свију области наука“.

Јубиларна, 22. свеска, објављена 16. новембра 1933, посвећена је „јубилеју десетогодишњице часописа [1922-1933], четрдесетогодишњице књижевног и јавног рада и ступања у шесету годину живота уредника Криминалне Библиотеке г. Михаила М. Ђокића [1874-1893-1933],“ доносећи на насловној страни његову фотографију. Обимнија од редовних, ова свечана свеска са „специјалном препоруком Министарства Војске и Морнарице ЂБр. 8511 од 23-IV-1933 за органе Граничне Трупе“ публиковала је радове свих угледних сарадника часописа.

Од бр. 1 (1934) излазиће месечно, а престаје да излази након 18 година, закључно са бројем 4 од 1. априла 1941.

Као својеврсна полицијска и судска хроника о историји људског бешчашћа, *Криминална библиотека* показује да злочинства током столећа нису мењала свој лик, усавршавали су се само методи њиховог ислеђивања (данас познати као форензика) и санкционисања.

Избор текстова

Још у првим деценијама прошлог столећа, криминалистика зна за ултравиолетне зраке, графологију, отиске прстију (дактилоскопију), зуба и ушних шкољки, утврђивање очинства помоћу крвних група, микроскопску анализу власи, коришћење полицијских паса и бројне друге методе. О овим и разним другим темама могло се сазнати из мноштва разноврсних написа: *О крвавом 31. марту 1924. год. у Битољу* пише М. М. Ђ. у тексту *Жртве одбране Јужне Србије*; случај *из београдске полиције прошлог времена – Чин пекара Пере* који је надмудрио енглеског конзула описује Анд.[ра] Гавр.[иловић]; о *политичком убиству Србина из Макарске, др Враницана*, који није хтео да на својој кући истакне црну заставу поводом убиства аустроугарског престолонаследника Франца Фердинанда, пише М. Павловић у тексту *Један од наших*; непотписан текст *Лудило гомиле : један проблем колективне психологије*; „*Дон-Хуан*“ : *из престоничке полиције* описује Мих. М. Ђокић, *Ђура, мој млекација* потписује Стари Београђанин; *Коцкар Лаза : авантуре једног престоничког гамена* описује Јов. Спир.; *Анегдоте из римске историје* у преводу са латинског Веселина Чајкановића; *Из живота лопова Жарка Ружића*; *Човек са тигровим очима* Капетана Џорџа; *Лов на Кинезе* Луја Фредерика Рукета; *Како је пронађена : један истинит догађај у Ваљевоу*; *Језовито венчање* Ж. Х. Рони-старији; *Јелена Пулименос : један доживљај с Крфа* Владимира Зборског; *Вештица : истинит догађај* Јов. Сприридоновића (члана београд. полиције у пензији); *Латид : доживљаји најчувенијег сужња Бастиље* Ф. Функ-Брантана; *Из полицијских нота* М. П. Срећковића, вел. жупана у пенз.; *У бољшевичким тамницама* Станислава Винавера; *О полицијским органима и полицијским наредбама у Библији и Талмуду* др И. Алкалаја, врх. рабина – Београд; *Шпијуни под румунским двором : из француских извора*; *Јованка Меркус, лажна Холанђанка : ухваћена као шпијун у српској војсци код генерала Ранка Алимпића, за време српско-турског рата у 1875. години*; *Хипнотизери, спиритисте и сабалисте : на руском двору*; *Шпијунажа и протившпијунажа званичне Мађарске*; *Тајна ulice Arlington : од Н. Н. Kline, шефа полиције у Los Angelosu*; *Крађа руске шифре : како су Аустријанци деведесетих година у Сарајеву извршили ову крађу*; *Хајдук Маринко : хајдучија по Златибору у другој половини прошлога столећа и Златиборски хајдуци* Љубише Р. Ђенића; *Жујо Веселиновић* А. С. Петровског, жанд. поручника (Бихаћ)...

Посебно су вредни и занимљиви текстови из пера сталног сарадника, гласовитог криминалисте, др Родолфа Арчибалда Рајса који описује своја

лична полицијска искуства:²⁸ *Како се, у очима публике, постаје Шерлок Холмс, Суд не зна безначајне ситнице, Признање о убиству у једној вароши близу Лозане, Мој први успех : проналазак кривца помоћу отиска од прстију приликом убиства извршеног 1902. године у Паризу, „међу првима у којима је ово доказно средство било корисно употребљено пред судом“; Стомак као потказивач, Паликућа, Један пример, Једна деликатна афера, Фалсификатор Фридрих, Како су за време рата спасене фабрике муниције у северној Италији, Чувајте се полицијских паса!...*

У спомен на Тасу Миленковића,²⁹ неколико бројева *Криминалне библиотеке* отварају његови необјављени рукописи – *Особенак : из „Таси-*

²⁸ Швајцарац Родолф Арчибалд Рајс (1875-1929), професор Универзитета у Лозани, криминалист светског гласа и политички писац, на позив српске владе вршио је за време Првог светског рата истраживања о аустро-мађарским, бугарским и немачким злочинима против цивилног становништва. Био је члан српске делегације на мировним конференцијама у Паризу, покушао модернизацију тзв. техничку полицију при Министарству унутрашњих послова. Умро у Београду лишен јавних функција. Његов својеврстан политички тестамент и лични аманет српском народу *Чујте Срби!* (1928) ни до данас није изгубио своју актуелност.

Управо у време када је активно сарађивао у *Криминалној библиотеци*, „наш поштовани пријатељ и сарадник нашег часописа, Господин Р. А. Рајс, који је ових дана славио своју педесетогодишњицу, изабран је за почасног професора Лозанског Универзитета од стране тамошњег Професорског Савета [...] Радујући се овом високом одликовању, Уредништво поздравља свога вредног сарадника и пријатеља Господина Рајса, желећи му, да и у будуће буде плодан у своме раду као и до сада“ (*Криминална библиотека*. - Год. 2, бр. 10 (15. јули 1925), стр. [256]). Међутим, др Рајс умро је напрасно пред својом вилом, „Добро Поље“ на Топчидеру, 8. августа 1929. године.

²⁹ Атанасије Таса Миленковић (Београд, 1850-1918), публициста и криминалистички писац чија дела представљају својеврстан документ о социјалним приликама у Србији друге половине 19. века. У Београду је завршио основну школу, гимназију и правни факултет на Великој школи. Најпре служио у суду, потом био полицијски писар (1874-1876), старешина београдског кварта (1876) и писар Министарства унутрашњих дела (1877), чиновник руског посланства у Београду (1878), први секретар у Главној полицији (1879). Године 1880. основао жандармеријску школу и до пензионисања био њен управник и наставник. Покретач је оснивања криминалистичког музеја и првог полицијског листа *Полиција*. Године 1885. био је на специјализацији у Бечу и Берлину. Као ђак Велике школе почео да ради на ђачком листу *Говорница* (1870). Знао је немачки и преводио Андерсена и Калба. Писао приповетке, сећања о српским писцима, извештаје о Народном позоришту, просветном и културном животу Београда. Сарађивао у више листова и часописа. Био члан и дописник Словенског друштва у Бечу и Европског криминалистичког друштва. Био оснивач и почасни члан Друштва Светог Саве којем је завештао своје велико имање. Његову приповетку *Живот за динар* драматизовао је 1895. под истим именом Ђура Рајковић у драму у четири чина с певањем уз музику Даворина Јенка (приказивана у Народном позоришту у Београду и у унутрашњости Србије).

ног дневника“ : до сада нештампано (број 8, 15. јун 1924), *У страху* (број 9, 1. јул 1924), *Госпођа Икс* (број 10, 15. јул 1924), *Добри суседи* (број 11, 1. август 1924), *Ко је тамо начелник?* (број 12, 15. август 1924), *Нигде покоја : фрагмент* (бр. 13, 1. септембар 1924), *Разбојници* (бр. 15, 1. октобар 1924), *Сликарски модел* (бр. 16, 15. октобар 1924), *Бре...* (бр. 17, 1. новембар 1924), *Новинарска сензација* (бр. 18, 15. новембар 1924).

Чачак и Чачани у Криминалној библиотеци

За завичајну историју Чачка посебно су значајни текстови *Лазар : разбојник из околине Чачка* аутора Јов.[ана] Спир.[идоновића],³⁰ члана београдске полиције у пензији, о ислеђивању злочина разбојника Лазара из општине брђанске, који је током прве деценије 20. века са својом дружином вршио убиства и разбојништва у срезу љубићком, а нарочито у драгачевском, рудничком и ужичком. *Пре осам година! : епизода за време окупације* Тура Врбавца,³¹ описује „октобар 25, пре осам година,³² један од најрадоснијих дана за Чачак и околину, чије је становништво много пропатило за време аустро-угарске окупације, колико због грубости и охолости самог непријатеља, толико, нажалост, и због небратског понашања понеких и међу нама самима“. Тада је, приликом повлачења непријатељске војске „лукавом досетком непријатељу вешто подваљено, слагалиште спасено, а држава сачувана огромне штете“.³³ Ипак, свакако најинтригант-

30 Сећања на разбојника Лазара датирају од јуна 1911. године, када је аутор „по Петровдану, добио премештај из Лознице за начелника среза љубићког“ (*Криминална библиотека*. - Год. 1, бр. 10 (15. јул 1924), стр. 237-[240] и бр. 11 (1. август 1924), стр. 255-258).

31 Тура(о) Врбавац (Брђани код Горњег Милановца, 1854 - Београд, 26. август 1928), професор и писац, Прву мушку гимназију завршио је у Београду уживајући једно време државну стипендију. Дипломирао је на Филозофском факултету у Београду. Школовао се и почео да ради под именом Ђорђе, које је касније променио у Тура. Био је прво заступник директора, а затим директор и професор српског језика (1879-1886) у гимназији у Горњем Милановцу, професор у Чачку и Крагујевцу (1886-1891), Јагодини (1891-1894), Смедереву (1894-1896), Неготину (1896-1912) и Пљевљима (1924). Први светски рат провео је у Горњем Милановцу као пензионер. Био је интелектуалац који је свој патриотизам исказао бритком речју, па је због тога долазио у сукоб са аустроугарским окупатором и са нашом влашћу, због чега је и хапшен. Писао је књиге из историје српског народа и о манастирима, које су имале и по више издања (*Српски биографски речник. 2: В-Г*. - Нови Сад, Матица српска, 2006, стр. 320-321).

32 Мисли се на 1918. годину.

33 *Криминална библиотека*. - Год. 3, св. 18 (15. новембар 1926), стр. 481-482.

тњији и „у сласт читани“ су написи Жив.[ојина] Јов. Младеновића-Бана, кафеџије из Београда,³⁴ објављивани сукцесивно у седам наставака – *Кад су били „Они“... : тужне успомене*,³⁵ аутентично сведочанство о људима и догађајима из времена аустро-угарске окупације Чачка, Ужица и Београда, „које је дало Хероје и – Пигмеје!“

Криминалистичка периодика у Југославији и Србији после Другог светског рата³⁶

У Федеративној Народној Републици Југославији (ФНРЈ) од јануара 1948. до фебруара 1952. године Министарство унутрашњих послова издавало је часопис *Народна милиција* као орган Главне управе Народне милиције. Од 1952. до децембра 1963. издаван је под истим називом, као орган Министарства унутрашњих послова ФНРЈ, односно Савезног секретаријата за унутрашње послове.

Од јануара 1964. године овај часопис излази под именом *13. мај* као орган Савезног секретаријата за унутрашње послове, сада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ). Нови назив часописа везан је за датум оснивања органа и служби безбедности – 13. мај 1944. године, када је Врховни командант Народноослободилачке војске Јосип Броз Тито донео наредбу о формирању Одељења за заштиту народа (ОЗН-а) које је касније организовано као Служба државне безбедности (СДБ) и на крају Унутрашња државна безбедност (УДБ-а).

Часопис *13. мај* излазио је месечно, а затим двомесечно. Уредништво и администрација били су у Београду, у Улици кнеза Милоша 92.

Рубрике које доноси, на пример, број 5 (мај 1975) на 96 страна, поред пригодних уводних текстова, су: *Криминалистика и судска медицина, Безбедност саобраћаја, Из праксе наших служби, Недеља безбедности,*

³⁴ У време описаних догађаја током аустроугарске окупације, Живојин Јов. Младеновић-Бан био је кафеџија и ћевабџија у Чачку, потом је живео у Ужицу и Београду. Под својим пуним именом и разним псеудонимима објавио је преко две хиљаде љубавних и родољубивих песама, а аутор је и две брошуре - *Епопеја оцу отаџбине : неумрлом Николи П. Пашићу, вођи Народне радикалне странке*, Београд, изд. аутора, шт. „Светозар Милетић“, 1927. и *Краљу мученику оцу отаџбине*, Београд, изд. аутора, шт. Авала, 1935.

³⁵ *Криминална библиотека*. - Год. 3, св. 13-19 (1. септембар-1. децембар 1926).

³⁶ Комплетни подаци за ово поглавље, уз увид у поједине примерке часописа *13. мај* (год. 28, бр. 5, мај 1975. и год. 29, ванредни број, 1976) и *Безбедност* (год. 18, бр. 1, 1976) добијени су љубазношћу Драгољуба Вујовића (1934) из Чачка, аутора бројних стручних и истраживачких текстова и монографија, такође и сарадника часописа *13. мај*.

Фелтон и *Информативна рубрика*, илустроване са више фотографија. У позиву на сарадњу у часопису, уредништво истиче да избор тема и материјала за обраду препушта сарадницима, уз напомену да се објављени радови хоноришу и да тематика треба да спада у једну од области које третира часопис: кривично право и кривични поступак, управно и прекршајно право, криминалистика (методика, тактика и техника), судска медицина, историјат и рад обавештајних служби, задаци и проблеми из делокруга органа унутрашњих послова, фелтон, питања и одговори.

Тираж, на пример броја 1, за јануар-фебруар 1976, био је 7.500 примерака и растуран је у свим органима унутрашњих послова СФР Југославије.

У мају 1976. године изашао је ванредни број часописа *13. мај* поводом Дана органа и служби безбедности на 63 стране, са пригодним чланцима и фотографијама. У обраћању сарадницима, уредништво захваљује на плодној сарадњи, укратко износећи основну концепцију и садржај појединих рубрика: *Актуелне теме, Погледи – мишљења, Безбедносна акција, Друштвена самозаштита, Прописи и пракса, Образовање – модернизација, Хроника, Читаоци питају, Фелтон, Новости из света, Нови прописи – књиге – часописи*. Од државних промена 1990. године и касније *13. мај* не излази, угашен је.

У то време, све републике и покрајине издавале су своје часописе. Тако је у Хрватској 1952. Завод за вјештачења и криминолошка истраживања Републичког секретаријата за унутрашње послове НР Хрватске почео да двомесечно издаје часопис *Приручник за стручно образовање радника унутрашњих послова*.

Републичко Министарство за унутрашње послове НР Србије 1958. године покренуло је и издавало свој двомесечни часопис *Безбедност*. После уставних промена овај часопис издавао је Републички Секретаријат за унутрашње послове СР Србије.

Број 3-4 (1974) посвећен је 30-годишњици органа и служби безбедности (1944-1974) на нивоу СР Србије. Између осталих текстова објављени су и извештаји из већих градова о обележавању ове годишњице и о наградама истакнутих појединаца. На страни 101. објављен је извештај о прослави у Чачку.

На пример, у броју 1 за 1976. годину, на 88 страна, поред два уводна текста, заступљене су рубрике: *Из рада наших служби, Безбедност – одбрана, Јавни ред и мир, Ученици о безбедности, Школовање кадрова за службе безбедности, Признања служби и радницима безбедности, Стручне информације, Погледи и мишљења, Из нашег живота, Питања и одговори, Наградни конкурс*.

Редакција и администрација *Безбедности* налазила се у Београду, Кнеза Милоша 101.

Данас часопис *Безбедност* издаје Министарство унутрашњих послова Републике Србије. Поред тога, ово Министарство односно Биро за сарадњу са медијима издаје двомесечно новине *Полиција данас*. За август-септембар 2010. године изашао је број 14 на 32 стране. Ове новине доносе чланке из рада органа унутрашњих послова и о међународној сарадњи у борби против организованог криминала. Редакција има седиште у Новом Београду, Булевар Михаила Пупина 2.

CRIMINAL LIBRARY IN THE LEGACY OF MILIVOJE AND BOŽIDARKA FILIPOVIĆ

Summary

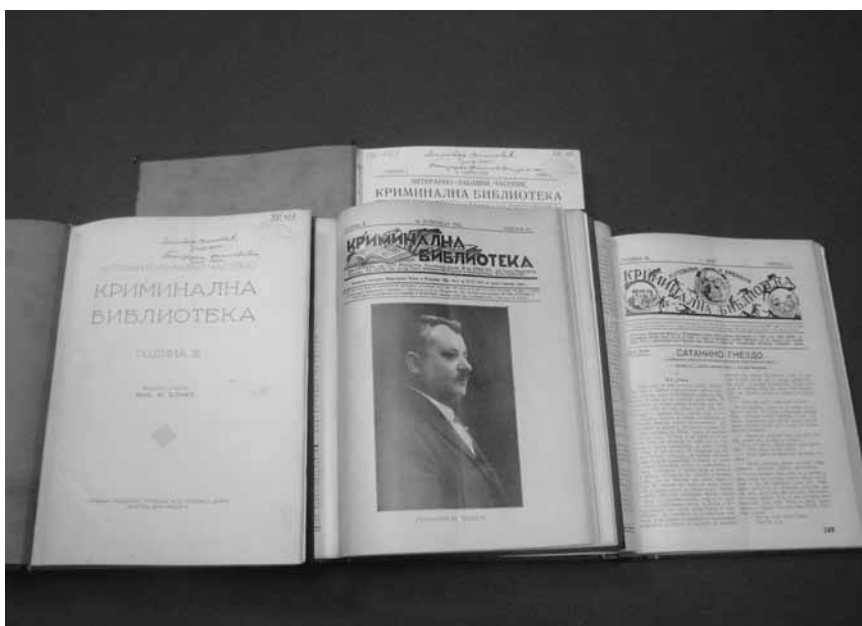
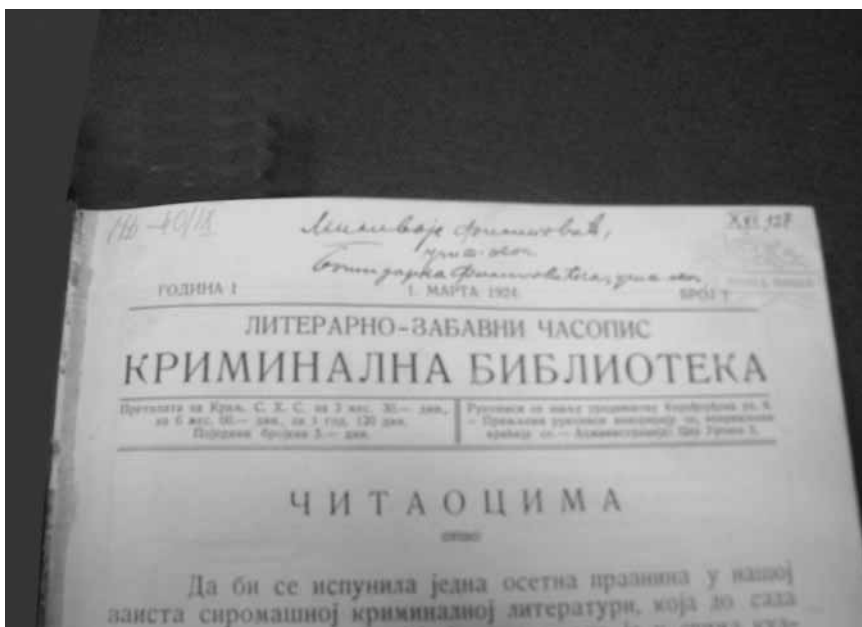
During the period from 1924 to 1933 an entertaining literary magazine the Criminal Library was published twice a month in the prewar Belgrade and then once a month in the period from 1934 to 1941. Its editor in charge and owner was Mihailo M. Djokić after the issue number 11 (1931) was published until the number 14 (1931) was published, when he was replaced by Dušan Mih. Djokić. During the eighteen years of continuous publishing, the magazine introduces lots of interesting writings based on everyday police inquiry and case law in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, i.e. Kingdom of Yugoslavia and in the world, as well as stories, feuilletons and translations of the foreign writers' works this way contributing to the new perception of the Serbian and international social and literary history in the first decades of the 20th century.

As a unique police and judicial chronicle about the history of human dishonor, the Criminal Library testifies that the character of a crime has not been changing during the centuries, only the methods of their investigation have been improved (today known as forensic science) and the methods of dealing with them.

In this paper the Criminal Library was depicted through ten books (1924-1933) and it is a part of Milivoje and Božidarka Filipović's legacy at the public library „Vladislav Petković Dis” in Čačak. All the books have black, leather hardback and the title of the collection, ordinal number of the book, the year of publishing and the name of the owner have been pressed into spines in gold leaf printing.

Keywords: Criminal Library, Milivoje and Božidarka Filipović's legacy, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, Kingdom of Yugoslavia, Belgrade, criminalistics, police science, Mihailo M. Djokić

Marijana Matović, M. A.

Заглавје првог броја „Криминалне библиотеке“ (1. март 1924) и одговорни уредник Михаило М. Ђокић, са новим ликовним решењима заглавља часописа